

HOSSZÚ NAP EL

Borbély Szilárd emlékére

1964–2014

Csak a nevét mondogatom magamban, megszólítom, felhívom telefonon, hátha fölveszi. Nincsenek szavaim. Szilárd körül régóta ott lebegtek a halál démonai. Én időnként megijedtem tőlük, ő biztosan nem. Együtt élt velük, de nem táplálta őket.

Fiatalok voltunk, amikor megismertük egymást, és az ismeretség azonnal mély barátságot jelentett, amelyen mostanáig nem támadtak törések. Akkoriban a HOSSZÚ NAP EL drámai jambusait írta. „*Csak estje lenne, lenne már közel, / már alkonyatja, minden, minden szürkesége, / minden fájdalma lenne, vége már.*” Így kezdődik ez a megrázó, végtelenül hömpölygő költemény. A kezdet nála az újrakezdés lehetőségéért elmondott ima volt: „*És majd a test elfelejt mindent És / e test majd elfeled, hogy félni, kell / hogy félni kell más testek illatától / És elfelejt majd mind, de minden fájót / a bőrt, a húst, a csontokat, mindent / És tagjait / És emlékezetében / nem marad semmi nyom, csak rátalálni / hogy újrakezdeni valamiképpen / a húst, a vért, a szétmálló kövért*”. Ezekben a sorokban rossz helyen vannak a vesszők, a nagybetűk, hiányoznak a pontok, mintha előzőleg valami pusztító, mindent fölkaró mondat hangzott volna el azon a helyen, ahol az ima megszólal. Amikor ezt írta, még nem ismerte apai családjának a történetét, amiről először 2004-ben beszélt egy interjúban. De hát mindennek nincs köze a zsidósághoz, legalábbis nem úgy, ahogy erről beszélni szoktunk, inkább miként Cvetajeva írja egy helyütt: „*minden költő zsidó*”.

Az a mondat, amely ezen a helyen elhangzott, még mielőtt a kéz írni kezdetett volna, a holokauszt mondata volt. A holokauszt Szilárd számára nem történelmi esemény volt, hanem mintaszerű történés, amely valamikor nagyon régen a passió valóságában kezdődött, és mindannak a mintája lett, amit azóta itt egymással teszünk. Az itt egyszerre jelöl valami általánost, az emberi világot és valami nagyon konkrétat, Magyarországot, ahol egyetlen nappal sem tudott volna tovább élni.

Sötét, illúziótlan tudás volt Szilárdé, az alapvető tapasztalata pedig az, hogy az élet dolgai folyton szétmenőben vannak. „*Minden lett egyre rosszabb Minden egyre / rosszabb lett Minden, mint korábban volt / Mindennél rosszabb lett Minden egyszerre / Minden csak rosszabb lett, csak egyre Minden / rosszabb talán, nem is tudom, talán / Minden, mi volt, ment egyre Minden szét / Minden szétment, mi addig volt talán / rossz volt, talán Minden mindig is rossz / Minden, mi volt Minden ment mostmár egyre*”. Így írta vagy inkább kényszerült írni valami görcsös ismétléssel. De Szilárd mégsem ezzel a sötét látással írta verseit, esszéit, prózáját. Majdnem végig nyitva hagyott egy kis kaput a kegyelemnek. Ez a kapu a zsidó és a keresztény hittapasztalat határán nyílt, és újra meg újra ezen lépett minden művébe. Még a HALOTTI POMPÁ-ba is, amely élete borzalmának, édesanyja halálának állított emléket. Történt, hogy 2000 karácsonyának éjszakáján, egy nyomorúságos évszázad utolsó karácsonyán, néhány falubeli fiatalember betört a szülei házába, az alvó édesanyát több fejszecsapással agyonverték, és az édesapjának is

életveszélyes sérüléseket okoztak. A HALOTTI POMPA elejére Szilárd mégis a megváltás allegóriáját helyezte:

*„Mert mint ama Pelikán,
amely Rozmaringra száll,
Rozmaringnak ágára,*

*s néz a lemenő Napra,
mert immár napszállatra
fény esik a Halottra*

*a redőny résein át,
arcát fénycsík szeli át,
várja a Feltámadást”*

Hogy mikor kezdte úgy érezni, hogy bezárult ez a kapu? Először a HALOTTI POMPA megjelenésének idején, éppen az én LÁZÁR című regényemről írva fedezte fel az eredeti evangéliumi történetben a szeretet halálon túlmutató példázatát, hogy aztán a regénybeli átírás nyomán a XX. század tragédiáját a szeretet halálában mutassa fel. Emlékszem, mennyire megdöbbenett akkor ez a világos állítás. Igaza van, tudtam. Azt hiszem, ekkor mozdult meg a kapu szárnya, ekkor kezdett becsukódni. És amikor átküldte olvasásra a NINCSTELENEK-et, mert bizonytalan volt vele kapcsolatban, a hideglelősen szenttelen narráció világosan elárulta, hogy valami befejeződött. Szilárd a végére ért egy útnak. Amikor találkoztunk, a mosoly még sokszor visszaidézett az arcára valami olyasmit, amit már régen nem láttam, de sokasodtak a megválaszolatlan levelek, a lemondott találkozások. Ekkor már mindketten Bécsben éltünk, vagy inkább csak próbáltunk élni. Miközben Szilárdot elérték az elismerések, amelyek nálunk későn vagy soha nem érik el azokat, akik kérlelhetetlenül, felmentések nélkül járják be az útjukat, ő egyre inkább eltűnni vágyott, így az elismerések is a szégyenérzetet növelték benne. Magyarországon, mondta, nem tudná tovább elviselni, ami mindnyájunkat körülvesz, és ahhoz sem volt már benne erő, hogy családjá mellett Bécsben új életet alakítson ki magának is.

Huszonkét éve vagyunk barátok, ez pontosan az életem fele. De az idő nem múlt el. Nem mozdult egy tapodtat sem, állt, ahogyan áll most is a „van” és a „semmi” törésében, ahol minden írásjel eltűnik, és maga az írás tagolatlaná válik, eljut az értelem határára, ahol a spácium, a törés után titokban kimondott istennévben talán mégis felnyílik valami más, mint a mondatok véges értelme: „Ha könny / van hosszú nap van délután van emlék / van délutánja estje van másnapja / van mindig estje minden este reggel / a másnapok a tegnapok a semmi / a semmi van a hallgatás a múltik / elmúlik van és minden nap van múltja / van el van egy van múlik van magában / van hallgatás van semmi és mind el”

A HALOTTI POMPA második kiadásába Szilárd dedikáció helyett ezt írta nekem ceruzával: „Egyszer majd írok bele egy rendes ajánlást, Gábor, a szép tollammal – sz.” Az ajánlás most már marad ceruzával írva. A feketén fogó szép toll mégis mindent megírt, amit kellett. Isten Veled, barátom. És legyen velünk is itt!

Schein Gábor